

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИКИ

УДК 821.134. 2:82 – 3

Л.Г. СУТУЛІНА,

викладач кафедри романської філології
Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара

КОНЦЕПТУАЛЬНА МЕТАФОРА HAUNTING У НОВЕЛАХ Х. МАРІАСА

У статті розглядається концептуальна метафора HAUNTING на матеріалі оповідань Х. Маріаса, героями яких є привиди. Автор статті вважає, що у концептуальній метафорі HAUNTING Х. Маріас втілює відбитки, залишені війною та диктатурою Франко у свідомості сучасного іспанського суспільства.

Ключові слова: концептуальна метафора, ірреальність, привиди, модернізм, HAUNTING.

Явище концептуальної метафори займає важливе місце серед сучасних лінгвістичних досліджень, адже його вивчення уможливує експлікацію ряду закономірностей концептуалізації людиною дійсності. Активна участь концептуальної метафори у процесах категоризації мови та побудови концептуальної і вербальної антропо-системи задекларована в численних дослідженнях: Дж. Лакофф, М. Джонсон, Ч. Філлмор, П. Кей, Е. Каві, Р. Джекендофф. Здійснені дослідження концептуальної метафори дозволили з'ясувати не лише її структуру та основні особливості, а також допомогли простежити специфіку вживання концептуальної метафори в поетичних текстах.

Іманентні властивості концептуальної метафори: «одне поняття структурно метафорично упорядковується у термінах іншого» [3, с. 389] дають можливість означити поняття *haunting* як концептуальну метафору. Так, за визначенням Х. Маріаса, *haunting* «це не що інше як прокляття спогадів, коли факти та люди стають незначними, але вони не полишають нас ... починаючи з якогось моменту, вони оселяються в нашій голові» [10, с. 52]. Дієслово англійської мови «haunt» тлумачиться як *часто відвідувати, з'являтися (про привиди)*. Таким чином, привиди, що населяють старий будинок, порівнюються зі спогадами та відбитками ідей минулої історичної епохи, тому що відбувається процес перенесення ознак одного явища на інше, поняття «*haunting*» є концептуальною метафорою. Відтак, актуальність поданої роботи зумовлена, по-перше, зростанням уваги дослідників до феномена концептуальної метафори як особливого механізму пізнання світу; по-друге, недостатньою вивченістю творчості Х. Маріаса. **Метою** дослідження є аналіз лінгвостилістичних механізмів зображення концептуальної метафори HAUNTING у новелах Х. Маріаса, чим зумовлена постановка таких завдань: розглянути поняття *haunting* та довести його приналежність до концептуальних метафор; визначити лінгвостилістичні особливості новел Х. Маріаса, в яких висвітлюються проблеми війни та диктатури через зображення минулого Іспанії в образі концептуальної метафори HAUNTING. Дослідження здійснюється на матеріалі прозаїчних творів письменника: «Життя та смерть Марселіно Ітуріага», «Пісня Лорда Рендаля», «Коли я був смертним».

Роль і місце концептуальної метафори HAUNTING в сучасній культурі Іспанії. Одним із досліджень, оснований на метафоричному значенні поняття *haunting*, є робота американської вченої А. Гордон «Hostly matters: haunting and the sociological imagination». Соціо-

лог виокремлює поняття *haunting*, розглядаючи його як невід'ємний елемент сучасного соціального життя. «Це не давніші забобони і не індивідуальний психоз. Це загальний соціальний феномен великої важливості» [6, с. 7], – наголошує вчена, – «Одна з тих речей, в яких я впевнена: це не так, що привиди не існують. Постмодерн, посткапіталізм, постколоніальний світ створюють своїх привидів чи фантомів з подвійною силою» [6, с. 12]. Відтак, вищезгадані явища метафорично можна вважати тінню, привидами, а сам префікс «post» можна тлумачити як те, що існує *post mortem*.

У своїй роботі, присвяченій проблемі періоду постфранкізму Іспанії, американська іспаністка Х. Лабануй наслідує запропонований Ж. Дерріда концепт *привид* щодо історії Іспанії: «Іспанія не має традиційних історій про привидів (*ghost story*) ... Але мені б хотілося звернутися до історико-матеріалістичних вчень Дерріда щодо привидів в «Привидах Маркса» з метою привести аргумент на користь того, що вся сучасна іспанська культура – з її теорією та практикою – може бути прочитана як одне велике оповідання з привидом (*ghost story*)» [8, с. 34]. Згідно з Ж. Дерріда, привиди – це відбитки тих, кому не було дозволено залишати відбитки: жертви історії, субальтерні групи тощо [1, с. 45]. Х. Лабануй розвиває цю думку, зазначаючи, що постмодернізм міг би бути охарактеризований визнанням цих привидів, створених модернізмом.

Отже, варто звернути увагу на обидві критичні роботи, об'єктом дослідження яких є мнемонічні інтервенції у дискурсі тексту, оскільки вони вдаються до однакового поняття *ghostly afterlife*, про вплив яких на сучасне іспанське суспільство також говорить іспанська дослідниця А. Фалек: «Наративні студії мають мнемонічну єдність: ми можемо вважати, що їх соціальна цінність полягає в тому, що вони є значним ресурсом культурної пам'яті» [5, с. 106].

Як зазначає І. Кунядо, «Ніякий інший сучасний іспанський твір не є так населений привидами» [4, с. 27]. Відтак, ми бачимо, що сучасна література Іспанії переповнена прикладами концептуальної метафори HAUNTING: «Лише зовсім нещодавно Іспанія відчула вибух пам'яті (*memory boom*) ... який почали пов'язувати з його травматичним минулим. Саме з демократичних часів цей дискурс ігнорування (*forgetting*) залишається напрочуд життєздатним в Іспанії» [12, с. 183], – зазначає Ф. Шутен. Отже, саме зараз новий дискурс спогадів успішно зламає табу минулого, у чому йому сприяє сучасна іспанська література. Адже «присутність фантазмагоричного у творах іспанських письменників має на увазі необхідність актуалізувати маргінальні голоси, які недавня історія країни визначила як *non gratas*» [7, с. 36]. Відтак, концептуальна метафора HAUNTING здатна завуалювати минуле Іспанії, з його диктатурою Франко незважаючи на маску, що все ще зберігає своє монструозне обличчя, дбайливо огорнути його, аби потім донести недоторканим до наступного покоління, адже «ще й досі істина, виголошена прямо, викликає в слухачів, у найкращому разі здивування, але частіше розлюченість та заперечення» [2, с. 22]. Так, серед іспанських письменників, хто одними з перших почали висвітлювати проблеми війни та диктатури через зображення минулого в образі *haunting*, можна назвати такі імена, як Кальсадос Лола, Антоніо Луніос Моліна, Хав'єр Серкас, Рафаель Чірбес, Альваро Помбо, Хусто Наварро та Хав'єр Маріас.

Концептуальна метафора HAUNTING в творчості Х. Маріаса. Чи не найкращим взірцем концептуальної метафори МИНУЛЕ ІСПАНІЇ Є HAUNTING в іспанській літературі можна вважати творчість Х. Маріаса.

Так, привид-покійник є головним героєм оповідання «Життя та смерть Марселіно Ітуріага». Для створення ефекту реальності та повсякденності письменник використовує семантичне поле побутової лексики: *casa, casarse, suegra, criada, niños, tener que alimentar*. Для створення фону сірості автор вживає епітети: *aburrido, melodramático, nublado, angustioso*, а також герундіальну конструкцію, що виражає тривалу дію, яка повторюється у часі: *todo el día estaban peleando y discutiendo sobre cosas estúpidas* [11, с. 10].

Контраст відчувається між життям та смертю протагоніста: *al principio no me gustó el lugar (de entierro), pero ahora ... me gusta porque es un sitio donde hay silencio* [11, с. 14]. Для створення антитези життя–смерть, яка проявляється на паратекстуальному рівні твору: «Життя і смерть Марселіно Ітуріага», письменник вживає семантичне поле «смерть»: *entierro, ha muerto, ataúd negro, cementerio, luto* та семантичне поле «життя»: *luché para mover*

me, pensaba, veía, oía, existía, vivía, які переплітаються між собою навіть у рамках одного речення, створюючи контраст: *lo único que me quedaba era quedarme en mi tumba para siempre, sin respirar, pero viviendo; sin ojos, pero viendo; sin oídos, pero oyendo. Pensaba, veía y oía, luego existía, luego vivía, y mañana me iban a enterrar.*

Для створення ефекту ірреальності, письменник обирає оповідачем протагоніста – привида-покійника. Так, оповідь ведеться від першої особи: *me di cuenta de que estaba muerto... lo único que me quedaba era quedarme en mi tumba para siempre... me metieron en un ataúd negro, y después en un coche, que me llevó hasta el cementerio.* Але на початку розповіді: *el ramo de claveles era más abundante que de costumbre, y me dificultaba la visión más que nunca* (якщо зважати на те, що оповідач споглядає з могили), *Era el primer aniversario de mi muerte....* та у кінці буденне поєднується з ірреальним: *Veo a Esperancita cada mes y a los chicos cada dos, y esto es todo: esta es mi vida y mi muerte, donde no hay nada* [11, с. 14]. Відтак, наявність у новелі привида-покійника нам дає змогу порівнювати даний твір з готичними новелами Е. По, але у тексті Х. Маріаса також згадується і війна: *empezó la guerra, que pasó por mí como una cosa más en la vida* [11, с. 9]. Хоча ця згадка і позбавлена трагізму, адже війна зображується як цілком буденна річ, насправді, таким чином, автор зображує минуле в образі концептуальної метафори *haunting*, оскільки згадку про війну письменник вкладає саме в уста привида.

В оповіданні «Пісня Лорда Рендаля» йдеться про привида-двійника. Присутність ірреальної істоти автор передає на лексико-семантичному рівні за допомогою візуального ефекту – вживання дієслова *ver* у всіх його формах: *ver, vi, estuviera viendo, podría ver, veía, se veía* та інших дієслів семантичного поля «зір»: *observar, proyectar*, іменників: *películas, ventana, imágenes, escena, campo visual, espejo* та епонімів семантичного поля «колір», які ще більше посилюють візуальний ефект: *estaba en color, no en blanco y negro*. Передати реальність видіння авторові допомагає прикметник *real*. Ідентичність людини та привида зображується за допомогою порівняльних сполучників: *como si*, прикметників: *idénticas*, прислівників: *exactamente igual*, займенників: *yo, su, mi*: *en su casa, su cara era mi cara, el hombre que era yo agarraba del cuello a Janet, a su mujer, mi mujer.* Для підкреслення однакової зовнішності протагоніста і антагоніста автор застосовує градацію: *su cara era mi cara → las facciones eran idénticas, eran las mías → con mis mismos ojos, y mi misma nariz, y mis mismos labios*. Не зважаючи на зображену автором ідентичність, в оповіданні також відчувається контраст між протагоністом та антагоністом, вираженню якого сприяють прислівники місця: *de este lado – dentro, junto a la ventana – desde nuestra alcoba*. Наприкінці твору людина-протагоніст і привид-антагоніст зливаються в єдине ціле: *oí la voz del hombre que, se unía a la mía*. Щоб посилити ефект єдності людини та привида, автор застосовує єднальний союз: *el hombre y yo*. У протагоніста створюється враження ірреальної відсутності у часі: *como si nunca me hubiera ido y jamás hubieran existido...* далі автор вживає епоніми семантичного поля ВІЙНА: *guerra, prisión, frente, combates*, а метафора: *los tormentos del campo de concentración alemán* ще більше посилює його негативні асоціації. Щоб передати стан людини після потрясінь війни, автор використовує анафору: *¿quién era yo, el que miraba por la ventana, el que había caminado hasta aquella casa, el que acababa de regresar de un campo de concentración alemán?* [11, с. 148] Відтак, стає очевидним, що сюжет новели зосереджується на зображенні наслідків II світової війни у житті соціуму, адже людина не може повернутися з війни такою, якою була до неї.

Слід зазначити, що тема двійників була досить популярною у літературі романтизму (Е. По, О. Уайльд, Е. Гофман) але Х. Маріас через двійника особистості намагається висвітлити психологічний стан суспільства у повоєнні часи. Письменник вводить в оповідання образ привида-двійника, щоб відобразити зміни у свідомості та душі людини, яка була на війні, її друге «Я».

Героєм оповідання «Коли я був смертним» є привид-мислитель, для створення образу якого автор детально описує думки, ідеї та спогади. Як і в попередніх творах Х. Маріаса, в оповіданні присутній контраст між реальністю та ірреальністю, що створюється на лексико-семантичному рівні шляхом використання антонімів: *festivamente–dolientes*, та на морфосинтаксичному за допомогою протиставлення минулого: *fungí* та теперішнього: *ahora, soy* часу. Антитеза присутня в самоідентифікації потойбічної істоти, яка ще не пев-

на до кого належить – до привидів чи людей: *son o somos (fantasmas)*. Для зображення ірреальності письменник використовує відповідне семантичне поле: *maldición, ultratumba, fantasma*, метафори: *tiempos muertos, filo de las repeticiones, es un tormento sufrir*, оксюморон: *recordarlo que no sabíamos*, паралелізм-антитезу: *se olvida en la vida – se recuerda en la muerte*, а для зображення реальності – антитезу: *tedio – trabajo – alegría*, та полісиндетон: *los de tedio y los de trabajo y los de alegría, los de estudio y pesadumbre y abyección y sueco, y también los de espera* [9, с. 64]. Філософські спостереження привида прикрашені стилістичними фігурами та тропами, які свідчать про ораторські та художні здібності ірреальної істоти: метафори: *pasos envenenados*, антонімічні епітети: *pisadas leves – pasos envenenados*, полісиндетон: *no se preguntan si sobre el suelo que pisan hubo en otro tiempo unas pisadas más leves o unos pasos envenenados, si entre las paredes otros oyeron susurros o risas, o si alguien leyó en voz alta una carta, o apretó el cuello de quien más quería* [9, с. 63], а згадка про *novelas de Camus y Simenon* дозволяє зробити висновок про її інтелектуальний розвиток. Свою, так би мовити, життєву концепцію привид огортає у наступні рядки: *la vida es piadosa y por eso consideramos malvados a quienes no encubren ni ocultan ni mienten, a quienes cuentan cuanto saben y escuchan, también lo que hacen y lo que piensan. Decimos que son crueles. Y es en el estado de la crueldad en el que me encuentro ahora* [9, с. 65].

Філософ, будучи привидом, розповідає про час з висоти свого потойбічного досвіду. Так, метафори: *el tiempo se borre, el espacio es depositario del tiempo, se acumulan olvidados los tiempos*, метафоричні епітети: *el tiempo silencioso* та персоніфікації: *el tiempo no cuenta nada* дають письменнику змогу детальніше описати ірреальне місце, в якому перебуває привид за допомогою епаналепсису: *ahora el tiempo no pasa, no transcurre, no fluye, sino que se perpetúa simultáneamente y con todo detalle, y decir 'ahora' es tal vez falacia* [9, с. 63], антитез: *las noches y días, renuncia ni sacrificio, quién los quiere y quién los soporta*, метафор: *esfuerzo de rutinas*, градацій: *rutinas – tranquilidad – contento*, та оригінального уточнення, що містить повтор та антонімічну пару: *hace ya tanto tiempo, allí donde todavía hay tiempo*. Опис спогадів привида письменник прикрашає епітетами: *horrendo*, антонімічними парами: *nitidez y singularidad excesivas – realidad incongruente*, прикметниками: *maquinales, rutinas*, що створюють відчуття буденності. Образ свого батька привид асоціює з минулим на фоні історико-соціального контексту: *quizá porque había sido republicano y había perdido la guerra, verídica y filosófica el підтекст: y eso debe ser algo de lo que uno no se recupera nunca, de perder una guerra contra los compatriotas y los vecinos* [9, с. 67].

Отже, в образі концептуальної метафори HAUNTING, яка є елементом герменевтичного коду в оповіданнях Х. Маріаса, висвітлюються теми війни та диктатури Франко. Герої оповідань, привиди, виступають цілком самостійними завершеними персонажами – привид-покійник, привид-двійник та привид-мислитель, різноманітність яких дозволяє краще проаналізувати сучасне іспанське суспільство.

Список використаної літератури

1. Деррида Ж. Призраки Маркса: [Государство долга, работа скорби и интернационал]: науч. изд. / Жак Деррида. – М.: Логос-альтера: Ессе homo, 2006. – 256 с.
2. Лавский В. Притчи человечества / В. Лавский. – М.: Золотое колесо, 1993. – 608 с.
3. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон // Теория метафоры: сборник. – М.: Прогресс, 1990. – С. 387–415.
4. Cuñado I. El espectro de la herencia: la narrativa de Javier Marías / I. Cuñado. – Rodopi: Amsterdam/Nueva York, 2004. – 195 p.
5. Falek A. Forms of Memory in Recent Fictional Narrativas from Uruguay: Summoning the Dictatorship in «Mnemonic Interventions» / A. Falek // Mester. – 2007. – VOL. XXXVI. – P. 87–108 // http://www.archive.org/stream/mesteruniv36univ/mesteruniv36univ_djvu.txt
6. Gordon A. Ghostly Matters: Haunting and the Sociological Imagination / A. Gordon. – Minneapolis: U of Minnesota Press, 1997. – 290 p.
7. Grela E. Idas y venidas en la España contemporánea: los casos de Volver, de Pedro Almodóvar y Calzados Lola, de Suso de Toro / E. Grela // Mester. – 2007. – VOL. XXXVI. – P. 20–37 Режим доступу до журн.: http://www.archive.org/stream/mesteruniv36univ/mesteruniv36univ_djvu.txt

8. Labanyi J. History and hauntology; or, what does one do with the ghosts of the past? Reflections on Spanish film and fiction of the post-Franco period / J. Labanyi // Disremembering the Dictatorship: The Politics of Memory since the Spanish Transition to Democracy. – Amsterdam: Rodopi, Ed. J.R. Resina, 2000. – P. 65–82.

9. Marías J. Cuando fui mortal / J. Marías. – Madrid: Alfaguara, 1996. – 248 p.

10. Marías J. Mañana en la batalla piensa en mí / J. Marías. – Barcelona: Grupo Santularia de Ediciones, 2001. – 249 p.

11. Marías J. Mientras ellas duermen. – Ed. ampliada / J. Marías. – Madrid: Alfaguara, 2000. – 245 p.

12. Schouten F. Labyrinth without Walls: The Uncanny and the Gothic Modes as Forms of Haunting in La casa del padre by Justo Navarro / F. Schouten // Mester. – 2007. – VOL. XXXVI. – P. 179–197. Режим доступу до журн.: http://www.archive.org/stream/mesteruniv36univ/mesteruniv36univ_djvu.txt

В статье рассматривается концептуальная метафора HAUNTING на материале рассказов Х. Мариаса, героями которых являются призраки. Автор статьи справедливо полагает, что в концептуальной метафоре HAUNTING Х. Мариас воплощает следы, оставленные войной и диктатурой Франко в сознании современного испанского общества.

Ключевые слова: концептуальная метафора, ирреальность, привидение, модернизм, HAUNTING.

The article deals with the conceptual metaphor in the stories of J. Marías, whose characters are the ghosts. The author of the article considers that in the conceptual metaphor HAUNTING J. Marías realizes the traces of the war and the Franco's dictatorship period reserved in the consciousness of modern Spanish society.

Key words: conceptual metaphor, unreality, ghost, modernism, HAUNTING.

Надійшло до редакції 8.02.2011.